DOI 10.47315/archives2020.323.007
УДК 004.774:930.25](4):930.25(477)

Анатолій Хромов
кандидат історичних наук,
Голова,
Державна архівна служба України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9546-7089>

ПОРТАЛ «АРХІВИ ЄВРОПИ» ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ОЦИФРОВАНОГО КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Анотація. Мета дослідження. Вперше актуалізується інформація про представництво українських архівних установ на європейських порталах репрезентації цифрових копій культурного надбання. Дослідження базується на архівних документах, спеціальній літературі та інформаційних повідомленнях із відкритих джерел (Інтернет-ЗМІ і офіційні вебпортали українських та європейських органів влади). **Методологічною основою** є загальнонаукові принципи об'єктивності, системності, історизму. З метою аналізу функціонування інформаційних ресурсів європейської документальної спадщини використано системно-структурний та порівняльний методи дослідження. **Результати дослідження.** Окреслено проблему неналежного представництва архівів України у європейських проєктах цифрової культурної спадщини. Охарактеризовано основні засади роботи, мету створення та практики інтегрованих інформаційних ресурсів «Europeana.eu» та «Archivesportaleurope.net». Висвітлено процес створення та спроби представлення на зазначених європейських порталах перших українських архівних колекцій: «Тризуб – символ Української революції 1917–1921 років» із фондів Галузевого державного архіву Служби безпеки України та колекції «Унікальні документи Національного архівного фонду» з вебпорталу Державної архівної служби України. Наголошено на важливості поширення у цифровому просторі документів із зображенням державного герба Української Народної Республіки з метою інформування європейського середовища про тяглість державницьких традицій українського народу та традицію використання державних символів. **Перспективи подальших досліджень.** Державна архівна служба України має намір виступити офіційним

представником вебпорталу «Архіви Європи» в Україні та в подальшому надавати консультативно-методичну допомогу українським архівам із питань онлайн-розміщення оцифрованих архівних документів. У перспективі цей досвід має стати корисним для всіх державних та приватних архівів України та допоможе забезпечити гідне представлення України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання.

Ключові слова: Тризуб; Європіана; Архіви Європи; інформаційні ресурси; Державна архівна служба України; Галуzeвий державний архів Служби безпеки України; оцифрування архівів.

Стрімка цифровізація усіх галузей стала однією з основних рис життя людства на початку ХХІ ст., не минули цифрові технології і сфери культури, науки, публічного адміністрування тощо. На жаль, українські архіви все ще знаходяться далеко позаду лідерів дигіталізації за ключовими напрямками, а особливо в репрезентації цифрових копій документів, зокрема на міжнародному рівні.

Міжнародна діяльність Державної архівної служби України активізувалася за останні пів року і має на меті відновлення або встановлення нових контактів з іноземними партнерами. Зрозуміло, що, враховуючи вимоги сьогодення, одним із основних напрямів співробітництва стає участь архівістів України в міжнародних проєктах, що передбачатимуть створення фонду користування на документи Національного архівного фонду України (НАФ) з електронними носіями, їх оцифрування, створення електронних ресурсів тощо. Водночас, одним із перспективних напрямів співробітництва стає організація стажування працівників українських архівних установ на базі іноземних державних архівів за напрямками: реставрація архівних документів, у т. ч. із використанням новітніх технологій, створення електронних архівів і використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у повсякденній роботі архівів.

Зрозуміло, що, враховуючи інтеграцію України до Європейського середовища, Державна архівна служба України акцентувала увагу на налагодженні конструктивного та взаємовигідного співробітництва з архівними службами Європи, вивченні можливостей участі в європейських архівних проєктах.

Так, на найбільшому континентальному порталі «Europeana» серед декількох тисяч архівів, музеїв, бібліотек та приватних колекцій не представлено жодного оцифрованого документа з українських архівів¹. «Europeana», яка створена за ініціативи Європейської комісії наприкінці 2008 р., містить посилання на мільйони цифрових копій, виступаючи накопичувачем метаданих та популяризатором культурного надбання

¹ Портал «Європіана». URL: <https://www.europeana.eu/en> (дата звернення: 31.03.2020).

народів Європи, перенаправляючи запити відвідувачів на сайти установ-партнерів. Сайт «Europeana.eu» знаходиться у віданні «Europeana Foundation» і дає доступ до широкого кола оцифрованої культурної спадщини із різних країн Європи та за її межами.

Якщо говорити про технічні особливості, то головний сервер розташовано в Нідерландах. Ресурс прагне зробити всі дигіталізовані копії доступними для повторного використання. Тому всі метадані (інформація, що виводиться для опису цифрової культурної спадщини) публікується на сайті без будь-яких обмежень для повторного використання. Для більшості цифрових матеріалів чітко позначена інформація про права, яка вказує, за яких умов вони можуть бути використані повторно. Європейською комісією було визначено, що інтернет-доступність культури Європи в цифровому форматі є важливим пріоритетом і вимагає організації сприятливих умов оцифрування, онлайн-доступу та збереження культурного змісту². На підтримку цього підходу 27 жовтня 2011 р. були вироблені Рекомендації Комісії з оцифрування, онлайн-доступу до культурних цінностей і збереження цифрової спадщини в рамках європейської стратегії до 2020 р.³ Щодо порталу «Europeana», то були визначені такі амбітні цілі:

- заохочення культурних установ, а також видавців та інших правовласників щодо виготовлення цифрових копій, доступних через «Europeana», тим самим допомагаючи платформі досягнути 30 млн оцифрованих об'єктів до 2015 р., включаючи 2 млн звукових або аудіо-візуальних об'єктів;
- залучення всього державного фінансування європейських країн для наступних цифрових проєктів, які забезпечують доступність оцифрованого матеріалу через «Europeana»;
- забезпечення відкритого доступу до цифрових копій головних шедеврів через «Europeana» до 2015 р.;
- створення або посилення залучення національних технічних агрегаторів різних країн у проєкт «Europeana» та сприяння транскордонним агрегаторам;
- забезпечення використання загальних стандартів оцифрування визначених «Europeana» у співпраці з культурними установами з метою досягнення сумісності оцифрованого матеріалу на європейському рівні, а також систематичне використання постійних ідентифікаторів.

² Рибачок О. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) // Бібліотечний вісник. 2017. № 2. С. 8–16.

³ Commission's Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU) // Official Journal of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF> (дата звернення: 31.03.2020).

Наразі Україна представлена на порталі колекціями цифрових знімків окремих бібліотек, музеїв та навіть приватними етнографічними колекціями.⁴ Ігнорування «Еуропеана» українськими архівами залишають їх на околиці культурних і наукових процесів та цифрового простору Європи.

Виправданням такого стану речей може слугувати необізнаність українських архівних установ з певними стандартами та технічними вимогами до установ-партнерів. Однак, це питання може бути вирішене транснаціональним архівним агрегатором Європи – порталом «Архіви Європи» (Archives Portal Europe Foundation, заснований Європейською комісією в 2015 р.).

Створення єдиного масштабного вебресурсу європейських архівів мало на меті зробити європейські архіви максимально доступними. Цьому передувала спільна робота над проєктами APEnet (2009–2012 рр.) та APEX (2012–2015 рр.)⁵, підтриманими Європейською комісією з 2009 р., в яких до вересня 2015 р. взяли участь понад 30 партнерів проєкту, що представляють європейські держави.

Портал «Архіви Європи» дозволяє користувачам оперативно знаходити інформацію, що міститься в мільйонах архівних документів, які зберігаються в сотнях архівних установ світу. Сьогодні для цього не потрібно відвідувати різні офіційні вебсайти архівних установ, а той факт, що портал «Архіви Європи» є стратегічним партнером порталу «Еуропеана», дозволяє користувачам використовувати технічні можливості обох інтернет-ресурсів і знаходити необхідну інформацію щодо об'єктів культурної спадщини європейських держав, представлену в Інтернеті, не виходячи з дому. Обидві фундації вже сьогодні об'єднали свої зусилля і працюють над створенням спільного цифрового банку даних, що міститиме інформацію про культурну спадщину Європи.

На цьому спеціалізованому порталі також не міститься жодної цифрової колекції архівних установ України і відсутня організація-партнер, офіційний представник порталу в Україні (зазвичай це установи чи служби, які здійснюють управління державними архівами). В таких умовах, на початку 2019 р. автор статті став ініціатором укладання Галузевим державним архівом СБУ разом із партнерами з громадської організації «Центр дослідження визвольного руху» тристоронньої угоди про співпрацю з порталом «Архіви Європи» та узгодження технічних деталей для представлення на європейських цифрових платформах

⁴ Етнографічна колекція «Кровець» представила повноцінну версію сайту англійською мовою. URL: <https://honchar.org.ua/p/etnohrafichna-kolektsiya-krovets-predstavyla-povnotsinnu-versiyu-sajtu-anhlijskoyu-movoyu/> (дата звернення: 01.04.2020).

⁵ Портал «Архіви Європи». URL: <https://www.archivesportaleurope.net/about-us> (дата звернення: 29.04.2020).

колекції «Тризуб – символ Української революції 1917–1921 рр.» – першої з фондів українських архівів⁶.

В архівній колекції представлено практичне використання державного герба Української Народної Республіки, що є особливо важливим для інформування європейського середовища про тяглість державницьких традицій українського народу та традицію використання державних символів.

Збереження зразків української національної та державної символіки радянськими спецслужбами у закритих фондах архівів, звісно, пояснюється практичними цілями: збирання компрометуючої інформації та доказів під час реалізації репресивної політики щодо учасників національно-визвольного руху та, як у цьому конкретному випадку,⁷ з метою практичного навчання співробітників та агентів. Ця онлайн-виставка є особливо актуальною для попередження в майбутньому неприємних

Шеврон військового УНР у вигляді тризуба червоного кольору. Колір (малиновий) вказує на належність представнику якогось медичного відділу. Такі нашивки військовому армії УНР закріплювали на лівий бік рукава англійського френча.

ГДА СБУ. Ф. 6.
Спр. 69270. Т. 37.

Відбитки печаток Управління 1 Дніпровської Гарматної бригади УНР та Управління начальника постачання армій Холмсько-Галицького фронту (на сургучевій масі).

ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 69270. Т. 37.

⁶ Тризуб – символ Української революції 1917–1921. URL: <https://cutt.ly/stYzQkL> (дата звернення: 01.04.2020).

⁷ ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України). Ф. 6. Спр. 69270. Т. 37.

випадків та непорозумінь на міждержавному, дипломатичному рівні, як то було на початку 2020 р. під час безпідставного внесення тризуба до антитерористичного посібника поліції Великої Британії на рівні з нацистськими, екстремістським та іншими терористичними символами⁸.

Закордонний
паспорт
№ 718
громадянина УНР
Єпіфанія
Камінського*.
ГДА СБУ. Ф. 6.
Спр. 74946.

⁸ В уряді Британії шкодують через розміщення тризуба в посібнику поруч із терористичними символами. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/01/21/156909/> (дата звернення: 01.04.2020).

* Камінський Єпіфаній, 1893 р. н., уродженець Балтського повіту Подільської губернії. Документ складається з обкладинки й 24-х сторінок (представлено 2 розвороти). В документі містяться відомості про день, місяць, рік, місце народження, рід занять, зріст, колір волосся, колір очей, форму обличчя, особливі прикмети власника (наприкінці все завірено його особистим підписом). Вказані дата видачі паспорта (15.11.1920) й приписка про те, що термін його дії складає 1 рік. Документ заархівовано в зв'язку з арештом Є. Камінського 04.06.1945 р. відділом «Смерш» 25-го гвардійського стрілецького корпусу в м. Прага. Рішенням Особливої наради при МВС СРСР від 02.07.1946 р. за «...участь у націоналістичних організаціях, які співпрацювали із фашистською Німеччиною проти СРСР» Є. Камінський був засуджений до 10 років позбавлення волі.

Новим випробуванням стало узгодження технічних вимог та налаштування метаданих колекції Галузевого державного архіву СБУ на новому сайті Архіву визвольного руху. Після закінчення вказаних робіт цей комплекс цифрових копій може стати першою українською архівною колекцією на сайті «Archives Portal Europe». Як зазначалося вище, цей портал є архівним агрегатором порталу «Europeana» і можливе представлення цифрової колекції з українських архівів стане першим кроком до повноцінної панєвропейської цифрової співпраці українських архівних установ.

Водночас, у травні 2020 р. Державна архівна служба України ініціювала розміщення цифрових копій унікальних документів на порталі «Архіви Європи»⁹. Розпочато перемовини щодо репрезентації унікальних документів НАФ, які вже зараз доступні на офіційному вебпорталі Укрдержархіву¹⁰.

Один із найдавніших унікальних архівних документів України.
Лист Говенової до Нежича у Звенигород із вимогою повернути борг.
Берестяна грамота 1110–1124 рр.
ЦДАЛ України. Ф. 131. Оп. 1 Спр. 892.

Відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» унікальними документами НАФ визнаються документи, що становлять виняткову культурну цінність, мають важливе значення для формування національної свідомості Українського народу¹¹. Централізований облік таких документів здійснює Державна архівна служба України, а їх реєстр є складовою Державного реєстру національного культурного надбання України. Сьогодні до реєстру включено 438 документів XII–XX ст.

⁹ Державна архівна служба України ініціює розміщення цифрових копій унікальних документів на порталі «Архіви Європи». URL: <https://archives.gov.ua/державна-архівна-служба-ініц-2/> (дата звернення: 01.04.2020).

¹⁰ Унікальні документи Національного архівного фонду. URL: <https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=> (дата звернення: 01.04.2020).

¹¹ Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. №3814-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (дата звернення: 20.04.2020).

Першим кроком удоступнення інформації Реєстру унікальних документів Національного архівного фонду України стало приєднання у квітні 2020 р. Державної архівної служби України до спеціального онлайн-проекту Міжнародної ради архівів (The International Council on Archives) – Інтерактивної мапи, що презентує віртуальні колекції архівних документів, оновлені електронні каталоги, оцифровані архівні фонди, інші електронні ресурси архівних установ світу¹².

Державна архівна служба України має намір виступити офіційним представником вебпорталу «Архіви Європи» в Україні та в подальшому надавати консультативно-методичну допомогу українським архівам із питань онлайн-розміщення оцифрованих архівних документів. У перспективі цей досвід має стати корисним для всіх державних та приватних архівів України та допоможе забезпечити гідне представлення України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання.

REFERENCES

1. Commission's Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU). (n.d.). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF> [in English].
2. Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy iniciyuye rozmishchennya cyfrovyyh kopiy unikalnyh dokumentiv na portali «Arkhivy Yevropy». (n.d.). [State Archival Service of Ukraine initiate digital reproductions publication of the unique documents on the web portal «Archives Portal Europe»]. Retrieved from <https://archives.gov.ua/derzhavna-arkhivna-sluzhba-iniic-2/> [in Ukrainian].
3. Etnohrafichna kolekciya «Krovec» predstavyla povnocinnu versiyu sajtu anhlijskoyu movoyu. (n.d.). [Ethnographic collection «Krovec» has presented full English version of the website]. Retrieved from <https://honchar.org.ua/p/etnohrafichna-kolektsiya-krovets-predstavyla-povnotsinnu-versiyu-sajtu-anhlijskoyu-movoyu/> [in Ukrainian].
4. Portal «Arkhivy Yevropy». (n.d.). [Archives Portal Europe]. Retrieved from <https://www.archivesportaleurope.net/about-us> [in English].
5. Portal Mizhnarodnoyi rady arkhiviv. (n.d.). [International Council on Archives web portal]. Retrieved from <https://www.ica.org/en/what-archive/archives-are-accessible-search-the-map> [in English].
6. Portal «Yevropiana». (n.d.). [«Europeana» web portal]. Retrieved from <https://www.europeana.eu/en> [in English].
7. Pro Nacionalnyj arkhivnyj fond ta arkhivni ustanovy: Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 roku №3814-XII (zi zminamy). (February 13). [On the National Archival Fond and archival institutions: Order of Ukraine dated December 24, 1993, №3814-XII (with amendments)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> [in Ukrainian].

¹² Портал Міжнародної ради архівів. URL: <https://www.ica.org/en/what-archive/archives-are-accessible-search-the-map> (дата звернення: 29.04.2020).

8. Rybachok, O. (2017). Yevropejska cyfrova biblioteka (Yevropiana): stvorennia ta priorityety rozvytku (2000–2020) [European digital library (Europeana): creation and priorities of development (2000–2020)]. *Bibliotechnyj visnyk*, 2, 8–16. [in Ukrainian].
9. Tryzub – symbol Ukrainskoyi revolyuciyi 1917–1921. (n.d.). [Trident – the symbol of the Ukrainian War of Independence of 1917–1921]. Retrieved from <https://cutt.ly/stYzQkL> [in Ukrainian].
10. Unikalni dokumenty Nacionalnoho arkhivnoho fondu. (n.d.). [Unique documents of the National Archival Fond]. Retrieved from <https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=> [in Ukrainian].
11. V uryadi Brytanii shkoduyut cherez rozmishhennya tryzuba v posibnyku poruch iz terorystychnymy symbolamy. (n.d.). [The British government regrets the publication of trident along with terroristic symbols]. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/01/21/156909/> [in Ukrainian].

Anatolii Khromov

Candidate of Historical Sciences,
Head,

State Archival Service of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9546-7089>

THE PORTAL «ARCHIVES OF EUROPE» AND REPRESENTATION OF UKRAINE IN THE EUROPEAN SPHERE OF DIGITAL CULTURAL HERITAGE

Abstract. The purpose of research. The article updates for the first time the information about the representation of Ukrainian archival institutions on European portals of representation of digital copies of cultural heritage. The research is based on archival documents, special literature and information messages from open sources (Internet media and official web portals of Ukrainian and European authorities). **The methodological basis** is the general scientific principles of objectivity, systematics, historicism. In order to analyze the functioning of information resources of European documentary heritage, system-structural and comparative research methods were used. **Research results.** The problem of improper representation of Ukrainian archives in European digital cultural heritage projects is outlined. In particular, the basic principles of work, purpose of creation and practice of the sites «Europeana.eu» and «Archivesportaleurope.net» are described. There are described the process of creation and attempts to present on these portals the first Ukrainian archival collections: «Trident – a symbol of the Ukrainian revolution of 1917–1921» from the fonds of the Branch State Archives of the Security Service of Ukraine and the collection «The Unique Documents of the National Archival Holdings» from the web portal of the State Archival Service of Ukraine. The importance of disseminating in the digital space documents with the image of the state emblem of the Ukrainian People's Republic in order to inform the European environment about the longevity of state traditions of the Ukrainian people and the tradition of

using state symbols. **Prospects for further research.** The State Archival Service of Ukraine intends to act as the official representative of the web portal «Archives of Europe» in Ukraine and further provide advisory and methodological assistance to Ukrainian archives on the online placement of digitized archival documents. In the long run, this experience should be useful for all public and private archives of Ukraine and will help to ensure a dignified representation of Ukraine in the European space of digitized cultural heritage.

Key words: Trident; European; Archives of Europe; informational resources; State Archival Service of Ukraine; Branch State Archive of the Security Service of Ukraine; digitization of archives.